Service de lutte contre la pauvreté,
la précarité et l'exclusion sociale

Steunpunt tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

Dienst zur Bekämpfung von Armut, prekären
Lebensumständen und sozialer Ausgrenzung

Advies over de lijkbezorging van personen die als behoeftig worden beschouwd in het kader van nieuw decreet op de begraafplaatsen en de lijkbezorging

31 augustus 2026

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting is een interfederale en onafhankelijke publieke instelling die is opgericht door een Samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten. Zijn opdracht bestaat erin de effectiviteit van de uitoefening van de grondrechten in situaties van armoede en bestaansonzekerheid te evalueren.[1] Daartoe organiseert het onder meer een diepgaand en structureel overleg met mensen in armoede, hun verenigingen en netwerken, en diverse andere actoren. De analyses en aanbevelingen die uit dit overleg voortvloeien, vormen de basis voor de tweejaarlijkse Verslagen[2] van het Steunpunt, die op hun beurt weer als input dienen voor adviezen[3].

De vraag tot advies

In het kader van de opmaak van een nieuw Vlaams decreet op de begraafplaatsen en de lijkbezorging verzocht het Vlaams Agentschap Binnenlands Bestuur - in naam van viceminister-president van de Vlaamse Regering Hilde Crevits - het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede om een advies over de lijkbezorging van personen die als behoeftig worden beschouwd.

Artikel 14 van het huidige Vlaams 'decreet van 16 januari 2004 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging' (hierna: Lijkbezorgingsdecreet van 2004) bepaalt dat een gemeente op een behoorlijke wijze moet voorzien in de lijkbezorging van een behoeftige. En dat de kosten van een degelijke uitvaart ten laste zijn van de gemeente van het Vlaamse Gewest waar de overleden behoeftige in de bevolkingsregisters, het vreemdelingen- of wachtregister was ingeschreven of bij ontstentenis van inschrijving in een register, ten laste van de gemeente waar het overlijden plaatsvond.

[1] *Samenwerkingsakkoord betreffende de bestendiging van het armoedebeleid*, Belgisch Staatsblad van 16 december 1998 en van 10 juli 1999.
[2] Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting – *Tweejaarlijkse Verslagen*.
[3] Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting – *Adviezen en nota's*.

Het Lijkbezorgingsdecreet van 2004 definieert niet wat onder 'behoorlijke wijze' valt noch legt het minimumvoorwaarden op voor de organisatie door gemeenten van uitvaarten van behoeftigen. Het decreet laat de concrete invulling ervan over aan gemeenten waardoor er in de praktijk kleine tot grote verschillen bestaan tussen gemeenten in:

- zowel de wijze waarop beoordeeld wordt wie als behoeftige wordt beschouwd;
- als de invulling van de basisdienstverlening van een behoorlijke en waardige uitvaart van een behoeftige overledene.

Deze lokale autonomie wordt evenwel begrensd door de laatste wilsbeschikking van de overledene, indien die bekend is. Zo kan de overledene bijvoorbeeld vooraf hebben bepaald op welke wijze de lijkbezorging moet gebeuren, zoals een begraving of crematie. Bij de uitvoering van de laatste wilsbeschikking houdt het lokaal bestuur rekening met de grenzen van de redelijkheid. De laatste wensen van de behoeftige overledene worden, voor zover zij geen buitensporige kosten meebrengen (bv. wens voor luxueuze doodskist), zoveel mogelijk gerespecteerd.

Wat betreft de lijkbezorging van behoeftigen streeft minister Crevits naar een meer uniforme regeling die van toepassing is op alle lokale besturen. Het uitgangspunt is dat de lijkbezorging van behoeftigen op een waardige, zorgvuldige en maatschappelijk verantwoorde manier vorm moet krijgen.

In dit verband legde minister Crevits twee adviesvragen voor aan het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede:

1. **Aangaande objectieve criteria voor het bepalen van de behoeftigheid van personen**

   In het licht van de rechtszekerheid zowel ten aanzien van behoeftige personen als hun nabestaanden, beoogt minister Crevits een duidelijke definiëring van het begrip 'behoeftigheid' op te nemen in het nieuwe Vlaamse decreet op de lijkbezorging, wat in het huidige Lijkbezorgingsdecreet van 2004 ontbreekt.

   In het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt een behoeftige gedefinieerd als een persoon die geen middelen heeft of over onvoldoende middelen beschikt om te voorzien in zijn elementaire behoeften overeenkomstig de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie (RMI-wet).

   Is volgens het interfederaal Steunpunt een dergelijke wettelijke definitie met een koppeling aan de RMI-wet voldoende toereikend als objectief criterium om het begrip 'behoeftige' te omschrijven in het licht van de lijkbezorging?

   Indien niet, welke objectieve criteria en definitie beveelt het interfederaal Steunpunt aan die door een gemeente (OCMW) gehanteerd kunnen worden om te bepalen of een persoon als behoeftig kan worden beschouwd. Door het decretaal vastleggen van objectieve criteria voor de beoordeling van de behoeftigheid wordt een eenvormige toepassing in alle gemeenten

beoogd en een gelijke behandeling van overleden behoeftigen gewaarborgd, ongeacht de gemeente waarin zij overlijden.

2. **Aangaande de basisdienstverlening die moet voorzien worden in het licht van een behoorlijke en waardige uitvaart van een behoeftige persoon**

   De invulling van een behoorlijke en waardige uitvaart voor een overleden behoeftige hangt vandaag in belangrijke mate af van de keuzes van het betrokken lokaal bestuur. Het vastleggen van een minimale basisdienstverlening in het nieuwe decreet draagt dan ook bij tot een meer gelijke behandeling van overleden behoeftigen, ongeacht de gemeente waarin zij overlijden. Op die manier wordt gewaarborgd dat iedere behoeftige overledene minstens kan rekenen op eenzelfde minimale dienstverlening voor de organisatie van de uitvaart door de gemeente.

   Welke aspecten dienen, vanuit dit uitgangspunt, volgens het interfederaal Steunpunt, minimaal deel uit te maken van de basisdienstverlening die een gemeente moet voorzien om invulling te geven aan een behoorlijke en waardige uitvaart van een behoeftige overledene?

Advies van het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede

In dit advies formuleert het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede een aantal aandachtspunten bij het opstellen van het nieuwe decreet, gestructureerd rond de twee bovenstaande adviesvragen.

Voorliggend advies is in hoofdzaak gebaseerd op een lezing van volgende publicaties (gerangschikt in chronologische volgorde):

- Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek (22 april 2025). *Advies nr.87 betreffende het lijkbezorgingsbeleid van gemeenten ten aanzien van personen die als behoeftig en/of sociaal geïsoleerd worden beschouwd*.
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2023). *De financiële dimensie van armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks Verslag 2022-2023*.
- De Schakel (2020). *Zorgen over morgen: een inspiratiegids rond levenseindezorg voor mensen in armoede*.
- VVSG (25 oktober 2013). *Leidraad voor een menswaardige uitvaart voor mensen in armoede*.
- Koning Boudewijnstichting (2007). *Waardig afscheid nemen: begrafenissen en armoede*.

1. Aangaande objectieve criteria voor het bepalen van de behoeftigheid van personen

1.1. Een definitie gekoppeld aan de RMI-wet

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede raadt aan om, in navolging van het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, een 'behoeftige' te definiëren als 'een persoon met het statuut behoeftige toegekend door de gemeente van inschrijving in het bevolkingsregister, het vreemdelingenregister of het wachtregister of bij gebrek aan een dergelijke inschrijving, door de gemeente op het grondgebied waarvan het overlijden plaatsvindt, *wegens zijn gebrek aan middelen of voldoende middelen om zijn elementaire behoeften te dekken overeenkomstig de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie*'[4].

Dit legt geen nieuwe bepalingen en procedures op bovenop of anders dan bestaande wetgeving. Het zorgt ervoor dat gemeenten/OCMW's het sociaal-financieel onderzoek doen op basis van de criteria vastgelegd in de wet van 26 mei 2002 (RMI-wet) en de richtlijnen van omzendbrieven ter verduidelijking van deze wet (zoals de omzendbrief van 3 mei 2024 van de POD Maatschappelijke Integratie over de principes inzake het verzamelen van informatie in het kader van het sociaal onderzoek door de OCMW's)[5]. Het vormt een kader en werkwijze die de OCMW's bekend is.

Het is aan de hand van een sociaal onderzoek dat OCMW's de staat van behoeftigheid bepalen en de hulp waarop men recht kan hebben (leefloon, aanvullende financiële maatschappelijke dienstverlening, medische hulp, enzovoort).

- In een eerste fase onderzoekt het OCMW of iemand recht heeft op maatschappelijke integratie (een leefloon). Dat is zo wanneer het sociaal onderzoek heeft aangetoond dat zijn *bestaansmiddelen lager zijn dan het leefloon van zijn of haar categorie.*[6] Het OCMW raadpleegt bij dit onderzoek in eerste instantie de gegevensstromen van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid en vervolgens de gegevens die niet via de Kruispuntbank toegankelijk zijn (netto beroepsinkomen, huurinkomsten, onderhoudsgelden, schenkingen).[7]

- Ten tweede zet het OCMW zijn sociaal onderzoek verder om te bepalen of iemand zich in een situatie van behoeftigheid bevindt waardoor hij recht kan hebben op maatschappelijke hulp,

[4] Dit is de definitie van het Waals Gewest opgenomen in Artikel L1232-1, punt 20° van het Wetboek van 22 april 2004 van de plaatselijke democratie en decentralisatie. De definitie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is dezelfde maar iets beknopter: 'een persoon die geen middelen heeft of over onvoldoende middelen beschikt om te voorzien in zijn elementaire behoeften, met verwijzing naar de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie' zoals opgenomen in 6 Artikel 2, punt 5° van de Ordonnantie van 29 november 2018 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging.

[5] Omzendbrief van de POD Maatschappelijke integratie van 3 mei 2024 over de principes inzake het verzamelen van informatie in het kader van het sociaal onderzoek door de OCMW's.

[6] Omzendbrief van 3 mei 2024 over de principes inzake het verzamelen van informatie in het kader van het sociaal onderzoek door de OCMW's

[7] Dit betekent dat iemand met (recht op) een leefloon zich dus in een staat van behoeftigheid bevindt. In dat geval is verder sociaal onderzoek niet meer nodig.

los van het recht op maatschappelijke integratie (leefloon). De omzendbrief van 3 mei 2024 stelt dat *ook een persoon met middelen die boven het leefloon liggen in een behoeftige toestand kan verkeren waardoor hij niet in overeenstemming van de menselijke waardigheid kan leven.* Het OCMW doet in dit geval een diepgaander sociaal onderzoek naar uitgaven zoals huur, energierekeningen, verzekeringsfacturen, medische kosten, enzovoort.

Het wetgevend kader (de RMI wet van 2002 en de richtlijnen ter verduidelijking van de wet) biedt dus een mate van flexibiliteit en laat in principe voldoende ruimte voor een beoordeling op maat van de individuele situatie van de behoeftige. In die zin pleit het Steunpunt er ook voor dat gemeenten geen 'bovengrens' vastleggen.

1.2. Bij onduidelijkheid of discussie rond behoeftigheid

Artikel 14 van het huidige Vlaams Lijkbezorgingsdecreet van 2004 bepaalt dat een gemeente op een behoorlijke wijze moet voorzien in de lijkbezorging van een behoeftige.

Lokale besturen weigeren soms om tussen te komen omdat er volgens hen geen sprake is van behoeftigheid. Bijvoorbeeld, als de overledene familieleden heeft die onderhoudsplichtig zijn. Of wanneer iemand sociaal geïsoleerd is, maar waarvan niet (meteen) duidelijk is of er sprake is van behoeftigheid.[8]

Bij discussie en/of onduidelijkheid kan aan lokale overheden worden voorgesteld om de uitkomst van het sociaal onderzoek niet af te wachten en standaard volgende regel/werkwijze te hanteren: eerst de lijkbezorging & daarna de mogelijke recuperatie van de kosten via nalatenschap, verzekeringen of andere verantwoordelijke personen. Dit om te vermijden dat de overledene nodeloos lang moet wachten op een laatste rustplaats en hierdoor de waardigheid en het respect voor de overledene in het gedrang komt[9].

Het decreet zou deze werkwijze kunnen voorzien wanneer:

- Meteen kan worden aangetoond dat de overledene geen bloed- of aanverwanten in de eerste graad meer heeft.[10]
- Niemand in de omgeving na een aantal dagen na een overlijden het initiatief neemt om tot lijkbezorging over te gaan.
- De nabestaanden een hulpvraag richten aan het OCMW/gemeente om tussen te komen in de kosten.

[8] Commissie voor Binnenlands Bestuur en Inburgering dinsdag 10 maart 2026, 14 uur | Vlaams Parlement
[9] Commissie voor Binnenlands Bestuur en Inburgering dinsdag 10 maart 2026, 14 uur | Vlaams Parlement
[10] Zoals de conceptnota van de minister met de krachtlijnen voor het nieuwe decreet reeds aangeeft.

Als uit het sociaal onderzoek blijkt dat er uiteindelijk geen sprake is van behoeftigheid, kan de gemeente de kosten nadien terugvorderen via nalatenschap, verzekeringen of nabestaanden.

Wat betreft de mogelijke terugvordering van kosten is het essentieel dat een gemeente proactief, duidelijk en tijdig communiceert naar nabestaanden en het bredere netwerk van de overledene over de kosten van de lijkbezorging en de uitvaart, in welk geval de kosten kunnen worden teruggevorderd, (het voorwerp en de uitkomst van) het sociaal onderzoek en breder, hun rechten en mogelijkheden.

Ook informatie over de procedure bij een erfenis dient makkelijk toegankelijk en duidelijk te zijn. Het komt namelijk voor dat families, naasten of vrienden (d.w.z. potentiële erfgenamen) weigeren de kosten te betalen, zich niet melden of de begrafenis niet bijwonen uit angst om een schuld te moeten betalen die zij niet kunnen dragen. Zij vrezen dat het betalen van de uitvaart of andere handelingen als een stilzwijgende aanvaarding van de nalatenschap (en dus ook de schulden van de overledene, zoals de begrafeniskosten) zouden kunnen worden beschouwd[11]. Dit geldt des te meer voor mensen in armoede, voor wie het erven van schulden een kantelpunt kan zijn naar een problematische schuldensituatie of zelfs overmatige schuldenlast. Veel mensen zijn zich niet bewust van de samenstelling van een nalatenschap en de verschillende opties die ze in deze situatie hebben. Het Steunpunt adviseert daarom in een pro-actieve en transparante communicatie naar de nabestaanden omtrent hun rechten en mogelijkheden op dat vlak (o.a. welke handelingen als stilzwijgende aanvaarding van een erfenis kunnen worden beschouwd). In dat verband wijst het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek in zijn advies nr. 87 erop dat het verstrekken van informatie en formulieren voor een 'verklaring van verwerping van nalatenschap' kan helpen om hun aanwezigheid op de uitvaart te vergemakkelijken[12]. Het niet kunnen betalen van een uitvaart mag mensen er namelijk niet van weerhouden bij te dragen tot een waardige uitvaart van de overledene.

In zijn advies nr. 87 van 22 april 2025 beveelt het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek eveneens aan om te voorzien in een juridische procedure voor sociaal geïsoleerde personen die niet behoeftig zijn van wie de begrafenis door de gemeente wordt verzorgd bij gebrek aan naasten, familie of een laatste wilsbeschikking zodat de gemeente de gemaakte kosten kan terugvorderen of banken de bankrekening(en) van de overledene kunnen vrijgeven met juridische toestemming.

In zijn brochure 'waardig afscheid nemen', wijst de Koning Boudewijnstichting erop dat wanneer de familie vervreemd is van de overledene, OCMW's doorgaans de billijkheidsregel hanteren bij een beslissing over de betaling van de begrafenis en er niet zullen op aandringen bij de nabestaanden dat ze de kosten ervan (terug)betalen. Het nieuwe decreet zou deze praktijk wettelijk kunnen verankeren.

[11] Een schuld, van welke aard ook, verdwijnt niet bij het overlijden van de schuldenaar. Integendeel, schulden zijn verbonden met het vermogen van de overledene en maken deel uit van de erfenis. Bron: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2023). *De financiële dimensie van armoede. Tweejaarlijks Verslag 2022-2023*, p. 76-77.
[12] Advies nr. 87 van Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek.

1.3. Monitoring

In 2019 organiseerde Vlaams volksvertegenwoordiger Katrien Schryvers een bevraging van alle Vlaamse steden en gemeenten rond o.a. de lijkbezorging van behoeftige personen[13]. Daaruit bleek dat het aantal behoeftige personen waarvan de begraving of crematie ten laste komt van de lokale besturen, in stijgende lijn ging in de periode 2015-2018. Verder lijken de gegevens schaars.

Het Steunpunt adviseert om te voorzien in een systematische eenvoudige monitoring en registratie van deze gegevens, zonder evenwel de administratieve last voor steden en gemeenten te verhogen. Een dergelijke gegevensverzameling kan ondersteunend zijn voor het beleid en de mogelijke bijsturing ervan in de toekomst.

2. De basisdienstverlening in het licht van een behoorlijke en waardige uitvaart van een behoeftige persoon.

In het nieuwe decreet wenst minister Crevits een minimale basisdienstverlening voor de organisatie van de uitvaart door de gemeente vast te leggen om zo bij te dragen tot een meer gelijke behandeling van overleden behoeftigen, ongeacht de gemeente waarin zij overlijden.

De gelijkwaardige behandeling en een waardig afscheid van overleden behoeftigen begint en eindigt niet bij het moment van de uitvaartplechtigheid. Hoe wordt omgegaan met de overledene en diens nabestaanden doorheen het ganse traject van de lijkbezorging is bepalend voor de mate waarin zij waardigheid ervaren. In dit advies licht het interfederaal Steunpunt daarom eerst enkele uitgangspunten toe die bepalend zijn voor een waardig afscheid. Vervolgens staan we stil bij het bredere traject van lijk- of lichaamsbezorging, onder andere de laatste rustplaats, naamgeving en onderhoud van een graf, de kist, de keuze voor crematie of begraven, enzovoort. Tot slot geven we advies omtrent de minimum basisdienstverlening voor een behoorlijke en waardige uitvaart.

2.1. Enkele uitgangspunten voor een (gelijk)waardige uitvaart en lijkbezorging

De houding van de gemeente is bepalend in de waardigheid die mensen ervaren. Te allen tijde is het daarom belangrijk dat enkele uitgangspunten als leidraad fungeren bij het nemen van beslissingen betreffende de uitvaart en breder, de lijkbezorging.

[13] Conceptnota (oktober 2020) voor nieuwe regelgeving van Katrien Schryvers et. al. tot aanpassing van de regelgeving op de begraafplaatsen en de lijkbezorging aan de evoluerende maatschappelijke wensen en noden

Voor deze uitgangspunten hebben we ons in hoofdzaak gebaseerd op de VVSG-leidraad[14], het advies nr.87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek[15] en de KBS-brochure[16]. Deze zijn op hun beurt gebaseerd op een consultatie en gesprekken met mensen in armoede en verenigingen die zich inzetten voor een waardige uitvaart van behoeftige personen.

- **Respect voor de laatste wensen:** het vorige decreet lijkbezorging 2004 en de rondzendbrief van 2024 bepaalt dat de gemeente de laatste wilsbeschikking van de behoeftige moet respecteren. Zo bepaalt de omzendbrief uit 2024 ter verduidelijking van het decreet lijkbezorging 2004[17] bijvoorbeeld dat als de behoeftige in zijn laatste wilsbeschikking voor crematie kiest, hij moet gecremeerd worden en men hem niet mag begraven omdat dit eventueel goedkoper zou zijn. Ook de eventuele laatste wilsbeschikking over het ritueel van de uitvaartplechtigheid en over het verloop van de plechtigheid in het crematorium of de begraafplaats moet volgens deze omzendbrief gerespecteerd worden. Meestal heeft de behoeftige overledene echter geen officieel geregistreerde laatste wilsbeschikking. Velen zijn ook niet op de hoogte van het feit dat in geval van een begrafenis op kosten van de gemeente, de gemeente de bepalingen van de laatste wilsbeschikking dient na te leven, in principe zonder mogelijke afwijking. Vandaar dat mensen zoveel mogelijk dienen te worden bewustgemaakt van de mogelijkheid tot het registreren van een wilsbeschikking en geïnformeerd over de mate waarin het lokaal bestuur wel of niet kan/mag afwijken van de laatste wensen bij beslissingen over de uitvaart voor een behoeftige (met toepassing van het redelijkheidsbeginsel). Het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek beveelt daarom de aanmoediging van de verspreiding van folders door verenigingen aan en ook de (toegang tot) documenten en procedures met betrekking tot de voorafgaande wilsverklaring te vereenvoudigen. Het nieuwe decreet kan eventueel ook de gerechtigden uitbreiden die, bij het ontbreken van een wilsbeschikking of een aanwijzing in het testament, bevoegd zijn voor het maken van de keuze van de wijze van lijkbezorging, de bestemming van de assen en de aard van de uitvaartplechtigheid naar personen die ‘gedurende de laatste periode van het leven van de overledene nauwe en frequente affectiebanden met hem heeft onderhouden zodat hij zijn laatste

[14] VVSG (25 oktober 2013). *Leidraad voor een menswaardige uitvaart voor mensen in armoede.*
[15] Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek (22 april 2025). *Advies nr.87 betreffende het lijkbezorgingsbeleid van gemeenten ten aanzien van personen die als behoeftig en/of sociaal geïsoleerd worden beschouwd*.
[16] Koning Boudewijnstichting (2007). *Waardig afscheid nemen: begrafenissen en armoede*.
[17] Omzendbrief KBBJ/ABB 2024/1 - 20/09/2024: toepassing decreet 16/01/2004 begraafplaatsen en lijkbezorging en uitvoeringsbesluiten ervan

wil wat betreft zijn wijze van lijkbezorging heeft kunnen kennen'.[18] Bij gebrek aan een uitgesproken wil van de overledene moet een indicatie van de nabestaanden kunnen volstaan.[19]

- **Inspraak en participatie:** de VVSG-leidraad stelt dat het belangrijk is dat beslissingen genomen worden op basis van overleg tussen begrafenisondernemer, gemeente/OCMW en eventuele nabestaanden. Ook de andere geraadpleegde bronnen duiden op het belang van inspraak van nabestaanden in de organisatie van de uitvaart van de behoeftige overledene. De houding 'wij betalen, dus wij beslissen' moet te allen tijde vermeden worden. Waar mogelijk moet ook een vrijwilligersgroep (van mensen in armoede) worden betrokken die de nabestaanden kan bijstaan in de organisatie van de uitvaart en het bredere proces van de lijkbezorging. Armoedeverenigingen ervaren dat als zij het gesprek tussen begrafenisondernemer en familie bijwonen, de familie naar huis gaat met wat ze wilde.[20] De bereidheid van de gemeente (en begrafenisondernemer) om rekening te houden met niet formeel geregistreerde laatste wensen en nabestaanden en het bredere netwerk en verenigingen te betrekken in de organisatie en beslissingen aangaande de lijkbezorging en uitvaart is essentieel. Ook een zekere mate van flexibiliteit is aangewezen om op een creatieve manier aan de laatste wensen te voldoen.
- **Transparantie en duidelijke communicatie** naar mensen in armoede (dus ook bij leven) over de mogelijkheid van een gemeente-uitvaart, welke diensten hierbij inbegrepen zijn (en welke niet), hun rechten bij en mogelijkheden voor de organisatie van de uitvaart, de mogelijkheid tot het registreren van een wilsbeschikking, de onderhoudsplicht en mogelijke recuperatie van kosten bij nabestaanden, welke handelingen een impliciete aanvaarding zijn van een erfenis (en welke niet), enzovoort. Mensen weten vaak niet waar ze recht op hebben. Ze hebben een beeld van een begrafenis in hun hoofd en ze denken: dat is te duur.[21]
- **Gelijkwaardigheid:** er mag geen zichtbaar onderscheid kunnen worden gemaakt met een sobere uitvaart van een andere niet-behoeftige persoon. De VVSG-leidraad stelt voor om dit criterium op te nemen als kwaliteitsvoorwaarde bij een aanbesteding van een begrafenisondernemer. De VVSG-leidraad geeft de aspecten aan waarbij tijdens de uitvaart geen onderscheid mag gemaakt worden op uiterlijke tekenen: de overbrenging van het mortuarium, de kist, het rouwkleed, de lijkwagen, het personeel, enzovoort. We kunnen dit criterium doortrekken naar aspecten in de lijkbezorging (graf en laatste rustplaats bijvoorbeeld, zie verder).

---

[18] De ordonnantie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 29 november 2018 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging bepaalt in artikel 19 dat als er geen wilsbeschikking is, *de keuze van wijze van lijkbezorging, de bestemming van de assen en de aard van de uitvaartplechtigheid toekomt aan de persoon bevoegd om in de lijkbezorging te voorzien*. Die persoon is dan: *de persoon die via testament door de overledene aangewezen is, of, bij gebreke hieraan, één van zijn erfgenamen of rechthebbenden of, bij gebreke hieraan, de persoon die gedurende de laatste periode van het leven van de overledene met hem nauwe en frequente affectiebanden heeft onderhouden zodat hij zijn laatste wil wat betreft zijn wijze van lijkbezorging heeft kunnen kennen.* In het Vlaamse Gewest wordt momenteel de gerechtigde (bij gebrek aan wilsbeschikking of daartoe aangewezen persoon in het testament) geïdentificeerd als de echtgeno(o)t(e) of de persoon die met de overledene een feitelijk gezin vormde, of bij gebrek daaraan, bloed- of aanverwanten van de eerste graad. Bij gebrek daaraan is het de gemeente. Bron: advies nr.87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-Ethiek, p. 21.

[19] Advies nr. 87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek.

[20] KBS-brochure.

[21] KBS-brochure.

- **Zorgvuldigheid en tijd:** haastig werk en slordigheid moet vermeden worden. Zo achten mensen in armoede het belangrijk dat essentiële gegevens zoals de naam, de datum van het overlijden en de plaats van de geboorte *juist* staan vermeld (op het rouwprentje en/of het grafteken). Ook bij de snelheid waarmee alles afgehandeld wordt (bijvoorbeeld vervoer, uitstrooiing van as, uitvaart) mag geen onderscheid zijn met een sobere uitvaart van een niet-behoeftig persoon.

2.2. Een menswaardige lijkbezorging

Ook in het breder proces van lijkbezorging is het belangrijk om bepaalde kwaliteitsvoorwaarden te respecteren. In Nederland werden beleidsregels[22] opgesteld voor de lijkbezorging van overheidswege die als leidraad dienen voor de gemeente om invulling geven aan het werkproces rondom de lijkbezorging (omdat in de wet op de lijkbezorging hierover weinig is geregeld).

In 2013 stelde de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) een draaiboek op dat lokale overheden kunnen volgen om een menswaardige OCMW-uitvaart te regelen. De leidraad bevat kwaliteitsvoorwaarden rond de (voorbereiding van de) uitvaart. Een eventuele uitbreiding van de VVSG-leidraad naar het ganse proces rond de lijkbezorging kan een meerwaarde zijn.

Het is onduidelijk hoeveel en welke gemeenten de huidige VVSG-leidraad ook effectief volgen.[23] Een bredere bekendmaking van een geactualiseerde VVSG-leidraad met een duidelijke indicatie van de minimum dienstverlening kan daarom een grote meerwaarde hebben voor een gelijke kwaliteit en toepassing over de gemeenten heen.

Onderstaande punten zijn in het bijzonder gebaseerd op aspecten aangehaald in VVSG-draaiboek, het advies nr. 87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek, de KBS-brochure en ervaringen van de vereniging 'Waardige uitvaart' in Gent.[24]

- Basispakket: Specifieer, in navolging van Nederlandse wetgeving, voor de gemeenten welke aspecten in het proces van de lijkbezorging zij minimaal moeten bekostigen[25] en bepaal dat gemeenten dit tijdig en duidelijk moeten communiceren naar personen bevoegd om in de lijkbezorging te voorzien.
- Aanbesteding: Spoor de gemeenten aan, zoals de VVSG-leidraad ook aangeeft, om een aanbesteding te doen voor de lijkbezorging en uitvaart, ook als zij maar één of twee keer per jaar met een overlijden van een behoeftige te maken krijgen. En, om de minimum kwaliteitsvoorwaarden op te nemen in het lastenboek bij aanbesteding. Zo garanderen gemeenten dat ze de meest kwaliteitsvolle dienstverlening krijgen voor de beste prijs. Vooral kleinere

[22] https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR296768/1
[23] Conceptnota (oktober 2020) voor nieuwe regelgeving van Katrien Schryvers et. al. tot aanpassing van de regelgeving op de begraafplaatsen en de lijkbezorging aan de evoluerende maatschappelijke wensen en noden, met suggestie om deze VVSG-leidraad breder bekend te maken bij steden en gemeenten.
[24] Zoals gedeeld op hun website.
[25] Artikel 14 van de 'beleidsregels lijkbezorging van overheidswege' (Nederland) stelt: *de gemeente vergoedt in beginsel de volgende kosten* (gevolgd door een opsomming).

gemeenten regelen volgens de VVSG een begrafenis van een behoeftig persoon ad hoc en hebben geen aanbesteding uitgeschreven waarin tal van kwaliteitsvoorwaarden staan. Het leidt tot zeer verschillende prijzen, omstandigheden, en werkwijze.[26]

- 'Een deftig toilet van de overledene (met net pak of kleedje)'. [27] Met de mogelijkheid tot het brengen van een laatste groet.[28]
- De kist dient degelijk/kwaliteitsvol te zijn en verzorgd afgewerkt. De buitenafwerking en versiering dient aangepast te zijn aan de aard van de plechtigheid (burgerlijk of kerkelijk) in overeenstemming van de levensovertuiging van de overledene.[29]
- Een eenvoudige maar degelijke urne.
- Een individuele lijkwagen (tenzij anders gewenst). De overbrenging moet in principe overledene per overledene gebeuren.[30]
- De laatste rustplaats: In geval wordt gekozen voor begraving is het cruciaal dat elke vorm van marginalisering van graven of het creëren van een 'armenkerkhof' (een apart perceel speciaal gereserveerd voor de behoeftigen) wordt voorkomen. De (gelijk)waardigheid van de begraven personen dient gewaarborgd te worden door hen te begraven tussen andere overledenen en hun begraafplaatsen respectvol te onderhouden. In het geval er wordt gekozen voor crematie dient het gecremeerde stoffelijk overschot op een waardige manier te worden uitgestrooid of bijgezet.[31] Ongeacht de wijze van lijkbezorging vereist de waardigheid van de overledene dat er een spoor van zijn of haar identiteit achterblijft indien mogelijk vergezeld van data: gedenkplaten, houten kruisen, of elk ander duurzaam element dat het mogelijk maakt om een locatie te identificeren. De gemeente moet ervoor zorgen dat de overledene kan worden geïdentificeerd of dat de bestemming van de as bekend is. Voorzie dus de plaatsing van een herdenkingsteken, in duurzaam materiaal, met vermelding van de naam en de data van geboorte en overlijden op de laatste rustplaats.[32]
- Levensovertuiging en religie: hou in de mate van het mogelijke rekening met de gekende levensovertuiging van de overledene. Enkele voorbeelden: voorzie een kist niet standaard met een kruis[33]; ga niet over tot crematie bij iemand die gelooft in de Islam; de repatriëring van lichamen naar het land van herkomst is voor OCMW's te duur, maar er kan wel op andere dingen gelet worden: zo kan een rituele wassing van de overledene worden voorzien (door vrijwilligers) voor de gebedsdienst en begrafenis.[34] Voorzie in de mogelijkheid tot een begrafenis of crematie met burgerlijke of religieuze plechtigheid.[35]

[26] Uit VVSG-leidraad.
[27] Eén van de noodzakelijke elementen van een waardige uitvaart volgens de Verenging voor Begrafenissen en Crematies (Brussel), zoals geciteerd in de KBS-brochure.
[28] Uit VVSG-leidraad.
[29] Uit VVSG-leidraad en bevestigd in getuigenissen in andere publicaties.
[30] Uit VVSG-leidraad.
[31] Advies Nr. 87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek.
[32] KBS-brochure & Contactpunt waardige uitvaart (Waardig begraven worden – Straatwijs Gent) & Advies Nr.87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek.
[33] Contactpunt waardige uitvaart (Waardig begraven worden – Straatwijs Gent).
[34] KBS-brochure.
[35] Rekening houdend met minimale kwaliteitsvoorwaarden zoals opgegeven in de VVSG-leidraad.

- Crematie of begraven: uit de verzamelde gegevens door het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek blijkt dat er in Vlaanderen systematisch meer crematies worden uitgevoerd voor behoeftigen, nadat is nagegaan of er niets is dat dit verhindert. In het geval een behoeftige persoon zijn wensen niet van tevoren expliciet kenbaar heeft gemaakt, dan wijst het Bio-Ethisch Comité in zijn advies op het belang dat elke gemeente in kwestie tot een intern beleid ter zake komt, gebaseerd op plaatselijke kenmerken en goede praktijken. Het Comité stelt dat elke specifieke situatie moet worden onderzocht in het licht van het ethisch kader dat het in zijn advies aanreikt.[36] Om overhaaste en standaard beslissingen te vermijden is het aan te raden dat een gemeente een welbepaalde redelijke termijn dient aan te houden waarbinnen zorgvuldig wordt onderzocht of er bezwaren tegen crematie zijn, of de overledene een voorafgaande verklaring heeft afgelegd of laatste wensen heeft uitgedrukt aan naaste familieleden of vrienden, om eventuele familieleden of vrienden te vinden. De leden van de vereniging 'Waardige uitvaart' in Gent zijn van mening dat een termijn van vijf dagen meestal gepast is.[37]

2.3. Een behoorlijke en waardige uitvaart

De aspecten die we hieronder oplijsten zijn geïnspireerd op wat reeds voornoemde publicaties (de VVSG-leidraad, adviesnr. 87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek, de KBS-brochure en de inspiratiegids van De Schakel) aanduiden als essentieel voor een waardige en behoorlijke uitvaart. Deze bronnen baseren zich hiervoor op getuigenissen van mensen in armoede en (hun) verenigingen die zich engageren voor een waardige uitvaart van behoeftige overledenen.

- Afscheidsritueel/dienst (met een afscheid dat zo persoonlijk mogelijk is): Een minimaal ritueel (een gebaar, een woord, muziek) bij de uitvaart is essentieel, ook als er niemand is om die bij te wonen en ongeacht of de uitvaart plaatsvindt in een religieuze context of niet. Als de religieuze overtuiging van de overledene bekend is, of zelfs kan worden verondersteld, is het noodzakelijk dat de specifieke riten van de religie worden gerespecteerd. Ook bij een nachtelijke crematie moet een ritueel worden behouden, zoals het overdag uitgevoerd zou worden.
- De naam & erkenning van de eigenheid van de overledene: Een korte evocatie van de persoon tijdens het afscheidsritueel (met behulp van een gedicht of een lied, al dan niet gepersonaliseerd) is essentieel. Het is belangrijk dat zijn of haar naam wordt uitgesproken, dat er bijvoorbeeld een paar woorden over hem of haar worden gezegd, hoe kort of beknopt ook.[38]
- Menselijke aanwezigheid: Er dient vermeden dat een behoeftige persoon inderhaast begraven of gecremeerd wordt en op een tijdstip ('s morgens vroeg of 's nachts)[39] dat niet (tijdig) gecommuniceerd is, waardoor bepaalde familieleden of begeleiders die aanwezig zouden willen zijn, niet (tijdig) verwittigd worden. Waar mogelijk dienen bestaande netwerken rond de overleden persoon tijdig geïdentificeerd en gemobiliseerd te worden, zoals familieleden, vrienden, kennissen, lotgenoten, verenigingen, enzovoort. Er zijn verenigingen die er mee kunnen voor

[36] Advies nr. 87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek.
[37] Advies nr. 87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek.
[38] Contactpunt waardige uitvaart (Waardig begraven worden – Straatwijs Gent)
[39] Contactpunt waardige uitvaart (Waardig begraven worden – Straatwijs Gent)

zorgen dat bekenden van de overledene kunnen deelnemen aan een afscheidsritueel of voor menselijke aanwezigheid in het algemeen. Na vaststelling van een overlijden van een behoeftige persoon dienen families en nabestaanden daarom systematisch te worden opgespoord[40], zodat zij tijdig (ten minste 48 uur van tevoren) op de hoogte kunnen worden gesteld van de datum van de uitvaart.[41]

- Rouwprentjes[42] (met mogelijkheid tot eigen tekst of foto) voor familie en vrienden, als aandenken, om op de kast te zetten, als een plek waar ze even bij de dode kunnen zijn is belangrijk.[43]
- Bloemen[44]

Het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting staat ter beschikking voor verdere informatie en toelichting bij dit advies.

Victor Hortaplein 40 bus 40
1060 Sint-Gillis
armoedebestrijding@cntr.be
+32 (0)2 212.30.30

[40] Het gebeurt dat de politie de familie van een eenzame overledene niet tijdig opspoort (KBS brochure).
[41] Advies Nr. 87 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek.
[42] De VVSG-leidraad geeft herinneringsprentjes aan als optioneel. Mensen in armoede geven evenwel aan in verschillende andere bronnen dat dit voor hen heel belangrijk is.
[43] KBS-brochure & Waardig begraven worden – Straatwijs Gent.
[44] De VVSG-leidraad geeft bloemen aan als optioneel en voorziet hiervoor een bedrag van 30,00 euro (2013).